

**Вірста С., Гончарук О., Дацюк В., Дзямулич Н.,
Дмитренко Н., Шуст Л.**

**Уроки української мови і літературного
читання: методичні рекомендації
для студентів-практикантів
спеціальності 013 Початкова освіта**

УДК 373.3.016:811.161.2+821.161.2(083.13)

У 71

Уроки української мови і літературного читання: методичні рекомендації для студентів-практикантів спеціальності 013 Початкова освіта / упорядники Вірста С., Гончарук О., Дацюк В., Дзямучич Н., Дмитренко Н., Шуст Л. Луцьк, 2024. 64 с.

Рецензенти:

Вітюк В. В., доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Пуш О. А., кандидат педагогічних наук, заступник директора з навчально-виробничої роботи Луцького педагогічного фахового коледжу КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Розглянуто на засіданні циклової комісії словесних дисциплін Луцького педагогічного фахового коледжу (протокол № 10 від 03.06.2024)

Рекомендовано до друку методичною радою Луцького педагогічного фахового коледжу (протокол № 11 від 26.06.2024)

У методичному посібнику подано рекомендації щодо підготовки і проведення уроків української словесності в умовах сучасної початкової школи. Для здобувачів фахової передвищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, а також керівників виробничої педагогічної практики.

© Луцький педагогічний фаховий коледж, 2024

ЗМІСТ

Вступ	5
Мета, завдання, зміст виробничої педагогічної практики в початкових класах.....	5
Методичні поради практикантам щодо спостереження уроків.....	6
Методичні поради практикантам щодо підготовки і проведення уроків.....	7
Початкова освіта, її цикли	9
Початковий курс мовно-літературної освіти	9
Інтегрований курс/предмети мовно-літературної освітньої галузі	10
«Українська мова» як навчальний предмет мовно-літературної освітньої галузі	10
Типологія уроків української мови.....	11
Структура комбінованого уроку.....	11
Структура уроку засвоєння нових знань.....	12
Структура уроку осмислення знань, формування на їх основі необхідних умінь і навичок.....	12
Структура уроку перевірки знань, умінь і навичок учнів. Контрольний диктант.....	13
Структура уроку аналізу результатів письмових робіт.....	13
Структура уроку узагальнення і систематизації знань.....	13
Структура уроку навчального переказу.....	14
Структура уроку аналізу учнівських переказів і творів.....	14
Навчання грамоти (навчання української мови та читання в 1 класі) ...14	
Добуквений період навчання грамоти.....	14
Орієнтовний план уроку читання добуквеного періоду.....	15
Орієнтовний план уроку письма добуквеного періоду.....	16
Буквений період навчання грамоти.....	17
Структура уроку читання на ознайомлення з новою буквою.....	17
Орієнтовна структура уроку письма на вивчення нової літери.....	18
Застосування математичних дидактичних засобів навчання та конструкторів на уроці навчання грамоти (1 клас).....	20
«Літературне читання» як навчальний предмет мовно-літературної освітньої галузі	24
Класифікація уроків «Літературне читання».....	25
Етапи уроку літературного читання на ознайомлення з новим твором..	25
Зразок конспекту уроку класного читання на вивчення нового твору...27	
Урок позакласного читання.....	33
Орієнтовна структура уроків позакласного читання на підготовчому етапі освіти (1 клас).....	34
Орієнтовна структура уроків позакласного читання на початковому етапі (2 клас).....	36

Орієнтовна структура уроків позакласного читання на основному етапі (3-4 класи).....	38
Основні види робіт на уроках літературного читання.....	42
Види читання. Форми голосного читання.....	43
Методика роботи зі скоромовками, лічилками, чистомовками.....	45
Методика роботи зі складовим таблицями.....	45
Методика проведення словникової роботи.....	46
Методика опрацювання прозових творів (оповідань, казок, науково-пізнавальних статей).....	46
Особливості роботи над поетичними творами (віршами, байками).....	51
Робота з малими жанрами фольклору (загадки, прислів'я, приказки).....	56
Унаочнення на уроках читання.....	60
Технологія «перевернутого навчання» у початковій школі як прийом формування самостійної читацької діяльності здобувачів початкової освіти.....	60
Особливості проведення інтегрованого уроку «Українська мова та читання»	64
Орієнтовний конспект інтегрованого уроку «Українська мова та читання».....	65
Особливості формування медіаграмотності в здобувачів початкової освіти на уроках мовно-літературної освітньої галузі.....	66
Форми організації навчальної діяльності учнів на уроках української мови та літературного читання.....	69
Основні дидактичні засоби навчання на уроках «Українська мова» та «Літературне читання»	70
Література і джерела.....	71

ВСТУП

Педагогічна практика є складовою процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, важливим етапом їхнього фахового зростання. Практична підготовка забезпечує встановлення безпосереднього зв'язку між теорією та практикою, оскільки в умовах реальної професійної діяльності відбувається інтеграція теоретичних знань і практичних умінь здобувачів вищої освіти, що зумовлює оволодіння ними професійними компетентностями у контексті реалізації Концепції Нової української школи.

Педагогічна практика проводиться згідно з вимогами навчального плану, її терміни та тривалість регламентується навчальним планом та освітньо-професійною програмою Початкова освіта. Згідно з Положенням про практику здобувачів вищої освіти Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради студенти проводять уроки предметів мовно-літературної освітньої галузі «Українська мова», «Літературне читання» у рамках пробної педагогічної практики (VI-VII семестри) і безперервної педагогічної практики (VIII семестр).

Згідно з Положенням про практику здобувачів вищої освіти Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради практиканти зобов'язані:

- до початку практики брати участь в установчій конференції та пройти інструктаж з техніки безпеки та охорони праці, консультації щодо оформлення необхідної документації;
- вивчити і чітко дотримуватися правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії;
- своєчасно прибути на базу практики;
- у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики та нести відповідальність за виконану роботу;
- своєчасно подати необхідні звітні документи та захистити результати практики.

Мета, завдання, зміст виробничої педагогічної практики в початкових класах

Мета: оволодіння здобувачами вищої освіти професійними вміннями і навичками організації освітнього процесу в початковій школі; формування в майбутніх учителів особистісної готовності до роботи вчителем початкових класів та вмінь організувати і проводити навчальну і виховну роботу з молодшими школярами.

Завдання:

- виховання особистісно-мотиваційної готовності здобувачів вищої освіти до роботи вчителя початкових класів;
- формування вмінь і навичок спостерігати освітній процес та аналізувати його результати;
- вивчення практикантами змісту і системи планування навчальної роботи учителя початкової школи;
- вироблення практичних професійних умінь і навичок організації та здійснення освітньої роботи з учнями;
- навчання здобувачів вищої освіти творчому застосуванню на практиці знань, отриманих при вивченні психолого-педагогічних дисциплін і фахових методик;

- оволодіння майбутніми вчителями методами, прийомами і засобами проведення уроків, занять, а також навичками керівництва пізнавальною діяльністю школярів відповідно до їх вікових та індивідуальних особливостей.

Методичні поради практикантам щодо спостереження уроків

Виробничу педагогічну практику у початкових класах здобувачі розпочинають зі знайомства з адміністрацією школи, учителем та учнями класу, де проходитиме практика, а також з ознайомлення з організацією освітнього процесу в школі, напрямками роботи школи, ознайомлення з правилами внутрішнього розпорядку роботи школи тощо.

Одним із важливих завдань виробничої педагогічної практики у початкових класах є спостереження практикантами уроків досвідчених учителів з метою вивчення особливостей впровадження Концепції Нової української школи, шляхів реалізації основних дидактичних принципів у ході навчального процесу, педагогічних прийомів та методів подання навчального матеріалу, а також аналізу уроку щодо його результативності.

Урок – складне та високоорганізоване явище, тому спостереження його потребує спеціальної підготовки.

Передусім здобувачу-практиканту доцільно систематизувати відповідні знання з педагогіки та фахових методик початкової освіти щодо сучасних вимог до уроку, типів і структур уроків, методів навчання та особливостей оцінювання навчальних досягнень учнів, вимог до аналізу уроку.

Необхідною умовою відвідування є повне володіння змістом навчального матеріалу, який буде вивчатися на уроці, а також знаннями вимог програми до рівня компетентностей здобувачів початкової освіти. Допомогою здобувачу в підготовці до спостереження уроку може стати ознайомлення з календарно-тематичним планом учителя та поурочним планом уроку, який буде спостерігатися. Це дозволить практиканту визначити місце уроку в логічній структурі навчального матеріалу.

Підготовка до відвідування передбачає також і вибір технології спостереження. Під технологією спостереження слід розуміти сукупність прийомів та засобів фіксації педагогічних фактів і явищ на уроці.

Загальний аналіз уроку за його спостереженнями передбачає аналіз дидактичного аспекту уроку, тобто визначення міри досягнення вчителем дидактичної мети, а також аналіз розвивальної та виховної складових освітнього процесу. З огляду на це практикант має проаналізувати такі факти:

- доцільність визначеної вчителем дидактичної мети уроку, правильність її формулювання;
- відповідність структури уроку дидактичній меті та змісту навчального матеріалу;
- раціональність обсягу навчального матеріалу для засвоєння на уроці, що дозволяє досягати дидактичної мети без перевантаження учнів;
- відповідність вибору методів навчання та контролю, форм та засобів навчання дидактичній меті уроку;
- взаємозв'язок наукового змісту навчального матеріалу з доступною формою його викладання;
- результативність освітнього процесу;
- оцінювання усних відповідей учнів, перевірка та оцінювання їх практичних робіт;

- методи мотивації та стимулювання навчальної діяльності учнів, активізації пізнавальної діяльності;
- використання сучасних методів навчання та виховання учнів, формування їхнього світогляду, моральних якостей особистості;
- урахування індивідуальних особливостей та можливостей учнів певного класу, забезпечення диференційованого підходу в роботі з ними;
- загальний психологічний клімат на уроці;
- взаємозв'язок педагогічного такту та вимогливості вчителя;
- рівень мовленнєвої культури вчителя, його манера спілкування;
- санітарно-гігієнічний стан класного приміщення, температурний та світловий режим у класі.

Методичні поради практикантам щодо підготовки і проведення уроків

Виробнича педагогічна практика у початкових класах, крім спостереження, передбачає самостійне проведення уроків. Підготовка до їх проведення починається з ознайомлення здобувача з навчально-методичним забезпеченням (підручниками, наочними посібниками, дидактичними матеріалами, технічними засобами навчання), а також ознайомлення з типовими освітніми програмами 1-2 класів та 3-4 класів Нової української школи та вивчення програм навчальних предметів, з яких будуть проводитися уроки («Навчання грамоти», «Українська мова», «Літературне читання»).

Плануванню та проведенню уроків сприятиме попереднє спостереження уроків у тому класі, де буде працювати практикант, з метою вивчення особистості кожного учня та учнівського колективу в цілому.

Теми уроків, які буде проводити практикант, визначаються за календарно-тематичним планом учителя, з яким здобувачу необхідно ознайомитися заздалегідь. Відтак, у ході підготовки до розробки уроків, здобувач має володіти інформацією з таких питань:

- програма, за якою працює вчитель;
- тема уроку, що підлягає вивченню відповідно до календарно-тематичного плану вчителя;
- кількість навчальних годин, відведених планом учителя на вивчення теми;
- вимоги програми до рівня знань та вмінь учнів після засвоєння теми;
- рівень підготовленості учнів до засвоєння теми;
- зміст навчального матеріалу з теми;
- наявність навчально-методичного та технічного забезпечення для проведення уроків.

Наступним етапом є розробка планів-конспектів уроків. Передусім практикант має визначити мету уроку та обрати його тип. Важливо, щоб мета уроку передбачала формування в учнів відповідних компетентностей.

Перед розробкою планів-конспектів уроків доцільно звернутися до матеріалів лекційних та практичних занять, навчально-методичних посібників, інформаційних ресурсів і з'ясувати, які основні структурні елементи забезпечать досягнення мети уроку певного типу.

Після окреслення структурних елементів уроку практикант має визначити для кожного з них вид діяльності школярів, зміст завдань, спосіб їх виконання, відповідні дидактичні матеріали, засоби навчання.

Плануючи урок, важливо обирати такі сучасні методи та прийоми навчання, які найбільш ефективно сприятимуть формуванню в учнів початкових класів ключових компетентностей.

Розроблений план-конспект уроку потрібно узгодити з учителем (керівником від бази практики) та викладачем-методистом (керівником від коледжу) і ретельно підготуватися до проведення уроку.

Після самостійно проведеного уроку в ході обговорення з учителем/ викладачем-методистом практикант має здійснити короткий самоаналіз уроку й оцінити рівень реалізації запланованих цілей.

Урок аналізує учитель класу, до якого прикріплений здобувач/викладач-методист.

Зауваження та рекомендації практикант враховує під час проведення наступних уроків.

Література і джерела

1. Большакова І. Змістова лінія «Досліджуємо медіа». URL : <https://www.youtube.com/watch?v=T6GKg1kQ6wA>.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі. К. : Видавничий дім «Освіта», 2018.
3. Вашуленко О. В. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів на уроках літературного читання. *Початкова освіта*. 2017. № 8. С. 20-24.
4. Вегера Н. С. Інтегровані уроки в початковій школі. Харків : Ранок. 2018.
5. Вітюк В. В., Данилюк О. К. Сучасна дитяча література Волині : навчальний посібник для учнів початкової школи. Луцьк: ПраТ «Волинська обласна друкарня», 2021. 342 с.
6. Голюк О. А., Родюк Н. Ю. Особливості методичних аспектів у формуванні читацької культури учнів початкової школи за допомогою інноваційних технологій. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 25. С. 100-103.
7. Гончарук О. М. Застосування математичних настільних ігор на уроках української мови у 1-му класі. *Учитель початкової школи*. Науково-методичний журнал. 2019. № 6. С. 11–13.
8. Гончарук О. М., Дмитренко Н. С. Методика літературного читання в сучасному освітньому процесі : навч. посіб. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2020. 64 с.
9. Гончарук О. М., Шуст Л. М. Прийоми формування компетентності вільного володіння державною мовою в здобувачів початкової освіти на уроках української мови та читання: методичні рекомендації. Луцьк, 2022. 49 с.
10. Горбушко Г. Г. Шляхи формування комунікативної компетентності молодших школярів у навчальній діяльності. URL : <https://vseosvita.ua/library/slahi-formuvanna-komunikativnoi-kompetentnosti-molodsih-skolariv-u-navcalnij-dialnosti-100786.html>
11. Державний стандарт початкової освіти. URL : <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/%D0%94%D0%B5%D1%80.pdf>.
12. Джежелей О. В., Ємець А. А., Коваленко О. М. Хрестоматія для позакласного читання. Харків : «Ранок», 2019.
13. Дмитренко Н. С. Здоров'язбережувальний аспект у процесі формування навичок виразного читання в початковій школі. *Нова педагогічна думка*. № 4 (96). Рівне, 2018. С. 107-111.
14. Дубовик С. Г., Готмар А. Р. Формування в молодших школярів умінь створювати медіапродукти. URL : [///C:/Users/User/Downloads/394](http://C:/Users/User/Downloads/394)
15. Іванова І. Реалізуємо змістову лінію «Досліджуємо медіа» в початкових класах НУШ. Практичні поради для вчителя. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=TRquTJrcuBI&t=4812s> (дата звернення: 09.02.2021).

16. Малах О. Використання мультимедійних технологій на уроках української мови як засіб формування інформаційно-цифрової компетентності учнів. URL : <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-multimedijnih-tehnologij-na-urokah-ukrainskoi-movi-ak-zasib-formuvanna-informacijno-cifrovoi-kompetentnosti-487586.html>
17. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. К. : Літера ЛТД, 2011.
18. Методичний путівник учителя Нової української школи: навчально-методичний посібник/Л. Гаврілова, Л. Хмарна, О. Шнурко, О. Білоконь та ін.; за заг. ред. Л. Хмарної. Краматорськ, 2021. URL : file:///C:/Users/User/Downloads/Method_nush_12.pdf
19. Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі : навчально-методичний посібник / Старагіна І. П., Волошенюк О. В., Мокрогуз О. П., Ганик О. В. Київ : ПРОПАПР, 2021. 160 с., іл.
20. Нова українська школа : poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017.
21. Пономарьова К. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови. URL : [file:///C:/Users/User/Downloads/125%20\(6\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/125%20(6).pdf)
22. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. К. : Грамота, 2012. 504 с.
23. Старагіна І. Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі. Бібліотека масової комунікації та медіаграмотності Академії української преси. URL : https://www.aup.com.ua/uploads/Mova_V_Pochatkovii_Shkoli_AUP_2020.pdf
24. Типові освітні програми закладів загальної середньої освіти I ступеня. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv>
25. Українська мова. Буквар : підруч. для 1 кл. закл. загал. серед освіти (у 2-х ч.) / О. Большакова, М. Пристінська. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 80 с.
26. Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал. серед освіти (у 2-х ч.) / О. Большакова, М. Пристінська. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 96 с.
27. Українська мова та читання : підруч. для 3 кл. закл. загал. серед освіти (у 2-х ч.) / О. Большакова, М. Пристінська. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 112 с.
28. Українська мова та читання : підруч. для 4 кл. закл. загал. серед освіти (у 2-х ч.) / О. Большакова, М. Пристінська. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 128 с.
29. «Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 1-2 класах серії «Шкільна бібліотека» / укладач Т. Стус. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 160 с.

Підписано до друку 2024. Формат 60×84 1/16
Ум. друк. арк. 4,62. Замовлення № 34. Наклад 200.
Папір офсетний Гарнітура Times. Друк офсетний.
Друк ФОП Іванюк В. П.
43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 65.
Свідоцтво Держкомінформу України
ВЛн № 31 від 04.02.2004 р.